

УДК 378.094.015.3

Ольга Наливайко

КОНТЕКСТНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Технологія контекстного навчання бере свій початок із розробленої в 1991 р. А. Вербицьким концепції контекстного навчання. Її основою є діяльнісна теорія оволодіння соціальним досвідом (Л. Виготський, А. Леонт'єв, С. Рубінштейн), згідно з якою засвоєння змісту освіти, соціального та професійного досвіду відбувається у процесі власної мотивованої активності (активної діяльності студента).

На думку В. Беспалько, Б. Блума, В. Журавльова, М. Кларіна, В. Монахова, С. Шаповаленко й інших, педагогічна технологія є складовою частиною системи навчання, пов'язаною з дидактичними процесами, засобами й організаційними формами навчання. Саме ця частина системи навчання дає відповідь на традиційне запитання «як учити» з одним суттєвим доповненням «як навчити результативно».

Медиками можуть стати лише ті люди, які готові долати різноманітні труднощі. Майбутній лікар повинен володіти такими якостями: терпінням, витривалістю, розумінням тощо, він повинен бути філантропом, оскільки ця професія безпосередньо пов'язана з людьми. Це дуже складна та відповідальна робота. Медики кожен день приймають рішення, від яких залежить доля пацієнта. Саме тому професією необхідно володіти досконало.

Процес навчання в медичному ВНЗ є дуже нелегким і триває мінімум 6 років. Ще з перших курсів студенти повинні виховувати в собі відповідальність і реально оцінювати свої можливості. На початку навчального процесу велика увага приділяється фундаментальним наукам і теоретичним основам. На першому курсі студенти вивчають анатомію людини, біоорганічну хімію, латиницю, гістологію, біологію. На заняттях із гістології студенти вивчають серце, легені, працюють із їхніми клітинами та вчаться розрізняти тканини. На семінарах і хімії майбутні спеціалісти вчаться правильно робити фізіологічні розчини. На другому курсі починається практика в лікувальних закладах. На третьому курсі починається вивчення клінічних дисциплін: патологічна анатомія, хірургія, фармакологія, загальна хірургія, пропедевтика внутрішніх захворювань та ін.

Після того, як студент закінчить шестирічне навчання, він має право займатися лише теоретичною діяльністю. Щоб мати право лікувати хворих, необхідно пройти інтернатуру. Якщо ж випускник бажає стати професіоналом у більш спеціалізованій галузі, тоді необхідно пройти ординатуру. Це ще одна практика, яка триває два роки, в кінці якої студенти складають іспити.

На сучасному етапі неможливо уявити процес викладання в медичних навчальних закладах без використання як традиційних, так і інноваційних підходів у вивченні різних дисциплін. Для процесу вивчення навчального матеріалу можливе поєднання двох чи більше педагогічних технологій, що дозволяє досить чітко визначити завдання, цілі, структурувати зміст різної складності та зробити доступним для розуміння різним групам слухачів.

Сучасний медичний працівник, лікар повинен бути мобільним, комунікабельним, затребуваним на ринку праці. Ця вимога держави до молодих фахівців зумовлена динамічними змінами в різних сферах суспільства та необхідністю особистості підлаштовуватися під них. Завдання вищих навчальних закладів – випустити зі своїх стін спеціаліста з високим рівнем теоретико-медичних знань і гарною практичною підготовкою в медичній сфері. Проте дані вимоги до професійної підготовки лікарів не є вичерпними. Діяльність лікаря вимагає необхідності володіння такими якостями, як соціальна адаптація, високий рівень інтелектуального розвитку, нервово-психічна стійкість, толерантність, професійне мислення, комунікативна компетентність та ін. Він повинен мати чітко сформовану професійну культуру.

У якості концептуальних засад контекстного навчання А. Вербицький визначає: 1) діяльнісну теорію навчання, розвинуту в класичній психології та уточнену в теорії контекстного навчання; 2) теоретичне узагальнення багаторічного досвіду використання форм і методів активного, у тому числі проблемного навчання; 3) сутнісно утворювальну категорію «контекст», виходячи з якої моделюється предметний та соціальний зміст майбутньої професійної діяльності студентів [2, с. 43].

Розвиток конкретної творчої особистості настільки індивідуальний і настільки залежить від збігу життєвих обставин, що складно уявити собі формальний опис конкретних педагогічних технологій, за допомогою яких відбувається перетворення особистості. Проте у науці постійно робляться спроби подібного визначення «педагогічної технології» як системи чи системного методу. Наприклад, ЮНЕСКО трактує «педагогічні технології» як системний метод створення, ви-

користання й означення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів, а також їх взаємодію, основним завданням якої є оптимізація форм освіти.

Однією з основних проблем професійної освіти є перехід випускників від навчальної до професійної діяльності. Основні її наслідки полягають у складності професійної та соціальної адаптації молодих фахівців і тривалому періоді невисокої ефективності їхньої праці. За словами доктора психологічних наук А. Вербицького, складність такого переходу пов'язана з «перетворенням знань із предмета навчальної діяльності в засіб регуляції діяльності професійної, зі зміною одного провідного типу діяльності іншим, зі зміною соціальної позиції людини» [1, с. 33]. Таким чином, змінюється характер самої діяльності, при цьому з позицій діяльнісного підходу головним «двигуном» проходження даного переходу є трансформація мотивів (саме мотив – констатуюча ознака діяльності). Основними в навчальній діяльності є пізнавальні мотиви, у практичній діяльності – професійні. Відповідно успішність переходу від навчально-пізнавальної діяльності студента до професійної діяльності спеціаліста багато в чому залежить від трансформації пізнавальних мотивів у професійні [1, с. 38].

Сутність пізнавальної мотивації полягає у прагненні здобувати, виробляти знання. «Професійна мотивація – система внутрішніх спонукань, які викликають трудову активність людини, спрямовують її на досягнення професійних цілей і регулюють структуру та функції діяльності» – писав В. Дружинін [3, с. 136].

Система переходу від професійної діяльності до навчання та від навчання до професійної діяльності може бути реалізованою через професійний контекст. У даному випадку під професійним контекстом розуміється сукупність предметних задач, організаційних, технологічних форм і методів діяльності, ситуацій соціально-психологічної взаємодії, котрі характерні для певної сфери професійної діяльності.

Професійний контекст відтворюється в навчально-виховному процесі та складається з соціального контексту, що відображає норми відносин і соціальних дій, а також їхню ціннісну орієнтацію і технологію трудових процесів. Особистісний компонент при цьому характеризує морально-етичні правила, норми поведінки та взаємовідносин фахівців як представників даної соціально-професійної системи, їхні соціально-психологічні якості та характеристики.

Відповідно до основних положень технології контекстного навчання викладачеві необхідно домагатися дидактично адекватного моде-

лювання в навчально-виховному процесі предметного та соціального змісту професійної діяльності. Для ефективності цього процесу слід дотримуватися таких вимог:

- забезпечувати змістово-контекстне відображення професійної діяльності спеціаліста у формах навчальної діяльності студента;
- поєднувати різні форми та методи навчання з урахуванням дидактичних принципів і психологічних вимог до організації навчальної діяльності;
- використовувати модульність побудови системи та її адаптивність до конкретних умов навчання і студентського контингенту;
- обов'язково реалізовувати різні типи зв'язків між формами навчання (дана вимога виступає як механізм реалізації модульності в побудові навчання);
- забезпечувати зростаючу складність змісту навчання і, відповідно, форми контекстного навчання від початку до кінця цілісного навчально-виховного процесу [1, с. 56].

Реалізація цих вимог дасть можливість проектувати цілісний навчально-виховний процес, у якому враховуються такі фактори, як специфіка навчальних дисциплін, особливості та можливості кожного учасника навчально-виховного процесу (викладача, студентів), а також тривалість і матеріально-технічні умови навчання. Крім того, використання даної технології дасть можливість здійснювати науково обґрунтований пошук форм і методів контекстного навчання, конструювати їхні системи, коригувати як зміст, так і цілі навчання (вимоги ОКХ).

А. Вербицький зауважує, що «...поняття «компетенція» та «компетентність» є характеристиками одних і тих же професійно-особистісних якостей випускника ВНЗ, які визначають успіх його професійної діяльності; їх відмінність полягає в тому, що «компетенція» – потенційна, а «компетентність» – проявлена в ситуації реальної діяльності характеристика особистості» [1, с. 82].

Специфіка поняття «контекстна підготовка» полягає в тому, що воно є системним і включає навчання професійної лікарської діяльності та виховання майбутніх лікарів, позначаючи цілісний процес спільної діяльності викладача та студентів-медиків, на кожному етапі якого відбувається трансформація навчальної діяльності в навчально-професійну або квазіпрофесійну діяльність, формується професійна культура майбутніх лікарів, яка характеризує їхню професійну компетентність.

Контекстне навчання студентів-медиків необхідно застосовувати не епізодично, а системно, що буде гарантувати досягнення поставле-

ної мети. Позитивним прикладом використання методів контекстного навчання слугує досвід Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова. Елементи квазіпрофесійної діяльності успішно включені в низку напрямів педагогічної практики його викладачів. До даної форми роботи можна віднести:

- використання ділових ігор на заняттях із дисциплін гуманітарного, загальнопрофесійного та клінічного циклів;
- використання нестандартних форм занять (заняття-аукціон, заняття-лотерея та ін.);
- створення лекторської групи й участь студентів у волонтерському русі Вінниччини;
- створення навчальних фільмів із дисциплін клінічного циклу;
- проведення об'єктивних тренувань з участю студентів старших курсів у ролі лікарів і студентів молодших курсів у ролі статистів.

Сучасна медична освіта орієнтована на активну діяльність самого студента при вирішенні професійних завдань (реальних або модельованих). За такого підходу теоретичні знання засвоюються одночасно з практичним засвоєнням професійних норм і способів діяльності, а не окремо і завчасно. Ця теорія зумовлює практику підготовки спеціаліста на основі оволодіння конкретними професійними діями (діагностикою, лікуванням, профілактикою, реабілітацією) і концептуальними знаннями і навичками (професійним мисленням, професійною культурою, способами спілкування, мануальними клінічними навичками).

Для реалізації даного підходу створюються психологічні моделі діяльності, завдяки яким студентам стає зрозуміло, як, у якій послідовності та чому слід виконувати певні операції, щоб правильно здійснити всю діяльність. Такі моделі розробляються на основі психологічного аналізу майбутньої професійної діяльності. Подібний аналіз дає можливість зрозуміти об'єктивну логіку діяльності: що є її метою, в який кінцевий результат ця мета повинна бути втіленою та завдяки яким конкретним діям вона досягається на практиці; та суб'єктивну (психологічну) складову цієї логіки, зокрема чому допускаються помилки, характерні для початківців. Потім проводиться структурування діяльності – розподіл її на послідовні дії й операції, виділення в них орієнтованої, виконавчої та контрольної частин; виявлення типових помилок і труднощів у процесі роботи.

Таким чином, у навчальному процесі модель засвоюваної діяльності представлена двома взаємопов'язаними частинами: перша з них – схема орієнтованої основи дії (навчальна карта), тобто система послі-

довних вказівок на те, що, коли і як слід робити, яка відображає логіку та технологію процесу; друга частина – навчальні практичні завдання, котрі моделюють сам процес діяльності, охоплюють усі варіанти, що зустрічаються на практиці (фактичний матеріал для задач, відповідний логіці професійної діяльності, у нашому випадку – це різноманітні клінічні ситуації).

Також для майбутніх медиків важлива навчально-професійна діяльність, у якій студент виконує реальні дослідницькі або практичні функції: науково-дослідницька робота студента, курсова, дипломна робота, практика (навчальна, науково-дослідницька, виробнича, переддипломна). Робота студентів, залишаючись навчальною, стає за своїми цілями, формами, змістом і технологіями професійною діяльністю. Отримані раніше знання виступають орієнтованою основою медичної практики, тут завершується трансформація навчальної діяльності у професійну.

Таким чином, згідно з концепцією контекстного навчання система діяльності майбутнього лікаря відображається в діяльній моделі його професійної підготовки. Предметний контекст діяльності студента проектується як система навчальних проблемних клінічних ситуацій, задач і проблем, наближених до професійних. Соціальний зміст інтегрується в навчальний процес через форми спільної діяльності майбутніх лікарів.

Узагальнюючи вищевикладений матеріал, можна зробити висновок про те, що використання контекстного підходу в процесі навчання майбутніх медиків дозволяє уникнути або, принаймні, зменшити небажані характеристики традиційних форм навчання. Серед них складність і тривалість процесу адаптації молодих спеціалістів до вимог професії та до нового для них соціального оточення, формальність знань і відсутність їхнього особистісного змісту для студентів, складність переходу від позиції реципієнта інформації до активної позиції спеціаліста, здатного самостійно виконувати професійні обов'язки з надання медичної допомоги населенню.

Існує величезний потенціал для реалізації контекстного підходу в педагогічній практиці викладачів медичних університетів, оскільки саме в медичній професії можна знайти широкий простір для реалізації ідей використання квазіпрофесійної діяльності студентів у процесі навчання.

Посилання:

1. *Вербицкий, А. А.* Инварианты профессионализма: проблемы формирования : монография / *А. А. Вербицкий, М. Д. Ильязова.* — М. : Логос, 2011. — 288 с.

2. *Вербицкий, А. А.* Компетентностный подход и теория контекстного обучения / *А. А. Вербицкий.* — М. : Исслед. Центр, 2004. — 84 с.
3. Психология : учебник для гуманитарных вузов / под общ. ред. *В. Н. Дружинина.* — С.-Пб. : Питер, 2002. — 416 с.

References (transliterated and translated):

1. *Verbitskiy, A. A. & M. D. Il'iazova.* Invarianty professionalizma: problemy formirovaniya : monografiya (Invariants of professionalism: the problems of formation : monograph). Moscow, 2011. 288 p.
2. *Verbitskiy, A. A.* Kompetentnosnyi podhod i teoriya kontekstnogo obucheniya (Competence approach and theory of contextual learning). Moscow, 2004. 84 p.
3. *Psihologiya : uchebnik dlya gumanitarnykh vuzov (Psychology : A textbook for liberal arts colleges) / Ed. by V. N. Druzhinin.* St.-Petersburg, 2002. 416 p.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2015

О. Наливайко

Контекстное обучение как средство формирования профессиональной культуры будущих врачей

В статье освещается специфика понятия «контекстная подготовка», которая заключается в том, что она является системной и включает обучение профессиональной врачебной деятельности и воспитания будущих врачей. Отмечается также, что использование контекстного подхода в процессе обучения будущих медиков позволяет избежать или уменьшить нежелательные характеристики традиционных форм обучения. В статье проанализированы элементы квазипрофессиональной деятельности. Уточнены этапы использования традиционных и инновационных подходов в изучении различных дисциплин будущих врачей. Отмечается, что согласно концепции контекстного обучения система деятельности будущего врача отображается в деятельностной модели его профессиональной подготовки. Предметный контекст деятельности студента проектируется как система учебных проблемных клинических ситуаций, задач и проблем, приближенных к профессиональным. Социальный смысл интегрируется в учебный процесс из формы совместной деятельности будущих врачей.

Ключевые слова: деятельностный подход, контекстная подготовка, врачебная деятельность, контекстное обучение, профессиональная культура врача.

O. Nalyvayko

**Context Training as Means
of Future Doctors' Professional Culture Formation**

The article highlights the specificity of the «context training» concept which is a certain system and includes training of professional medical practice and education of future physicians. The author also notes that the use of the contextual approach in the process of future physicians' training helps to avoid or reduce the undesirable characteristics of traditional forms of learning. The article analyzes the elements of quasi-professional activities. The stages of the use of traditional and innovative approaches in the study of the various disciplines of future doctors are clarified. It is noted that according to the concept of context learning the activity system of the future doctor is displayed in the activity model of a doctor's professional training. The subject context of student's activity is designed as a system of educational problematic clinical situations, tasks and problems, close to professional ones. Social sense is integrated into the educational process from the form of future doctors' joint activity.

Key words: activity approach, context training, medical practice, context learning, professional medical culture.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор Г. П. Васянович